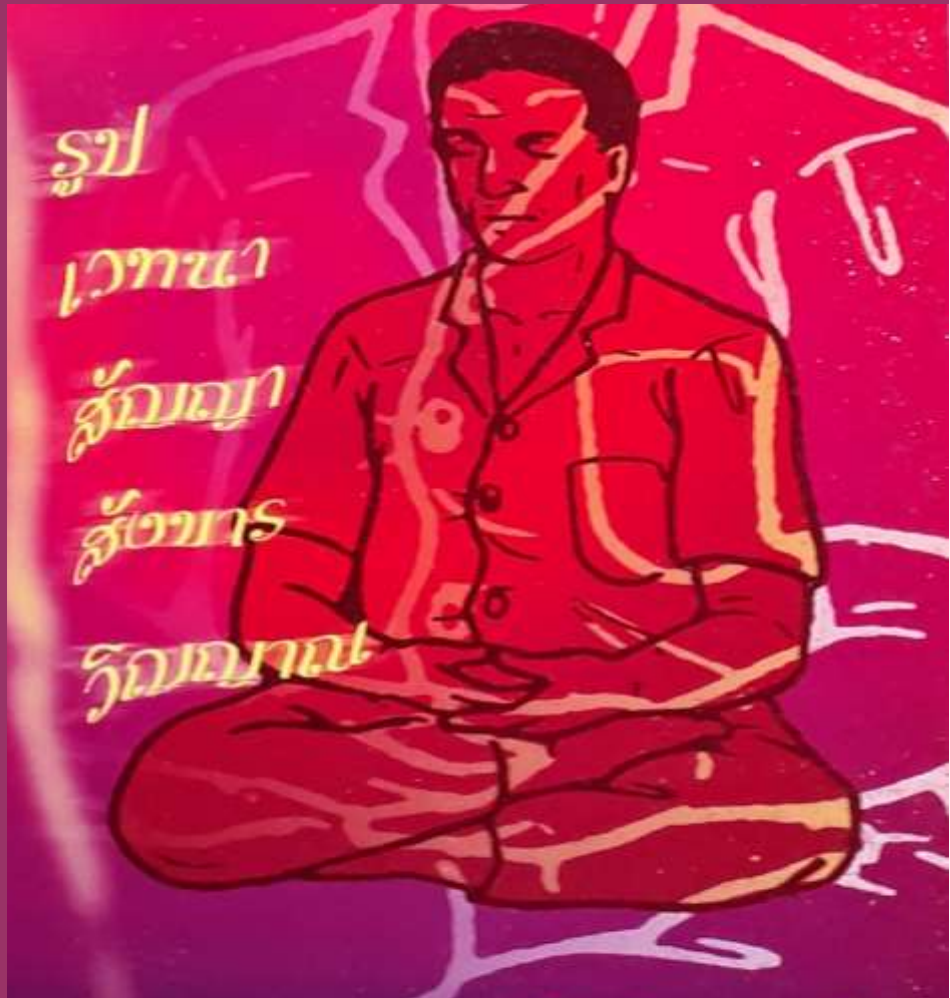




การศึกษาชีวิตเชิงวิเคราะห์

ตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา

ศาสตร์ทั้งหลายในโลกมุ่งศึกษาเรื่องภายนอก ชีวิตแทบทั้งสิ้น แต่ศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา มุ่งศึกษาเรื่องภายในของชีวิต อย่างครบถ้วน เพราะถือว่าถ้าคนเราไม่รู้จัก หรือไม่เข้าใจเรื่องภายในของชีวิตของตัวเองแล้ว ก็ จะอยู่อย่าง เป็นทุกข์ หรือหาความสุขได้ยาก และไม่อาจเข้าถึงสุขอันเป็นที่สุดของชีวิตที่เรียกว่า “บรมสุข” ได้



สุวิทย์ ภาณุจारी

สาระสำคัญในเล่ม

- บทที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชีวิต
- บทที่ ๒ ความทุกข์ของชีวิต
- บทที่ ๓ จิต
- บทที่ ๔ กรรม
- บทที่ ๕ ความสุข

การศึกษาเพื่อให้เข้าใจเรื่องชีวิตนั้น ก็เพื่อความสุขสบายของชีวิตในระดับต่าง ๆ แต่การที่คนเราจะพบความสุขสบายในระดับต่าง ๆ ได้นั้น ก็มีไขเพราะศึกษาเรื่องสุขของชีวิต หากแต่เป็นการศึกษาเรื่องทุกข์ของชีวิต เพราะการศึกษาเรื่องทุกข์ของชีวิต ก็คือการศึกษาเรื่องชีวิตโดยตรง เมื่อบุคคลศึกษาเรื่องชีวิตเข้าใจชีวิตดีแล้ว ก็จะนำไปสู่การคลายเครียด ไม่ยึดติด หรือการปล่อยวาง และจะได้รับความสุขตามสมควรแก่การปฏิบัติ



การศึกษาชีวิตเชิงวิเคราะห์

ตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา

การศึกษาชีวิตเชิงวิเคราะห์ ตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา

ผู้เขียน: รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ ภาณุจารี

ISBN: ๙๗๔-๓๙๙-๔๙๑-๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๕

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๕

จำนวนหน้า: ๑๕๒ หน้า

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

จัดพิมพ์โดย: วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
๙๖ ถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

พิมพ์ที่: JPRINT ๙๔ ถนนมหาราช เขตพระนคร แขวงพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐๘๐-๒๘๙-๑๕๙-๕

ราคา ๑๗๙ บาท

คำนำ

หนังสือเรื่อง “การศึกษาชีวิตเชิงวิเคราะห์” เล่มนี้ เขียนขึ้นเพื่อบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป ทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ หรือวัยชรา โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ และเพื่อเป็นการส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษาของชาติที่กำหนดให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม

หนังสือเล่มนี้ มีเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องชีวิต แบ่งออกเป็น ๕ บท ได้แก่ บทที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชีวิต บทที่ ๒ ความทุกข์ของชีวิต บทที่ ๓ จิต บทที่ ๔ กรรม และ บทที่ ๕ ความสุข โดยแต่ละบทผู้เขียนได้ยกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นตัวหลัก แล้วบูรณาการหรือผสมผสานความรู้ด้านศาสตร์ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงงามไว้ จึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีขึ้น สูงขึ้น หรือเกิดความสุขภายในจิตใจ การศึกษาเพื่อให้เข้าใจเรื่องชีวิตนั้น ก็เพื่อความสุขสบายของชีวิตในระดับต่าง ๆ แต่การที่คนเราจะพบความสุขสบายในระดับต่าง ๆ ได้นั้น ก็มีใช่เพราะศึกษาเรื่องสุขของชีวิต หากแต่เป็นการศึกษาเรื่องทุกข์ของชีวิต เพราะการศึกษาเรื่องทุกข์ของชีวิต ก็คือการศึกษาเรื่องชีวิตโดยตรง เมื่อบุคคลศึกษาเรื่องชีวิตเข้าใจชีวิตดีแล้ว ก็จะนำไปสู่การ คลายเครียด ไม่ยึดติด หรือการปล่อยวาง และจะได้รับความสุขตามสมควรแก่การปฏิบัติ

หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์ให้แก่ท่านที่สนใจในเรื่องชีวิตของตนได้เป็นอย่างดี ขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์และความสุขจากการเรียนรู้เรื่องชีวิตโดยทั่วกัน

สุวิทย์ ภาณุจारी

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชานวัตกรรมการบริหารการศึกษา

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

สารบัญ

คำนำ สารบัญ อักษรย่อชื่อคัมภีร์

หน้า ค ง ช

บทที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชีวิต

๑.๑	ความนำ	๑
๑.๒	ความหมายของชีวิต	๒
๑.๓	กำเนิดชีวิตมนุษย์	๓
๑.๔	จุดเริ่มต้นของชีวิต	๔
๑.๕	พัฒนาการของชีวิตในครรภ์	๕
๑.๖	ชีวิตเกิดมาทำไม	๑๐
๑.๗	ตายแล้วเกิดหรือสูญ	๑๑
๑.๘	อะไรไปเกิด มาเกิด	๑๑
๑.๙	ธรรมชาติของชีวิต	๑๒
๑.๑๐	เส้นทางแห่งชีวิต	๑๓
๑.๑๑	ชีวิตกับโลกธรรม	๑๑
๑.๑๒	ชีวิตนี้เป็นที่รัก	๑๘
๑.๑๓	ชีวิตนี้มีปัญหา	๑๙
๑.๑๔	สาเหตุที่ชีวิตนี้มีปัญหา	๒๐
๑.๑๕	การแก้ปัญหาชีวิต	๒๑
๑.๑๖	วิธีแก้ปัญหาชีวิต	๒๒
๑.๑๗	วงจรแห่งชีวิต	๒๓
๑.๑๘	การทำลายวงจรแห่งชีวิต	๒๖
๑.๑๙	สรุปท้ายบท	๒๖

บทที่ ๒ ความทุกข์ของชีวิต

๒.๑	ความนำ	๒๙
๒.๒	ความหมายของทุกข์	๒๙
๒.๓	ความเกิด	๓๐
๒.๔	ความแก่	๓๑
๒.๕	ความเจ็บ	๓๓
๒.๖	ความตาย	๓๔

๒.๗	การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก	๓๘
๒.๘	การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก	๓๘
๒.๙	การปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น	๓๘
๒.๑๐	สรุปท้ายบท	๓๙

บทที่ ๓	จิต	๔๑
๓.๑	ความนำ	๔๑
๓.๒	ความหมายของจิต	๔๒
๓.๓	ลักษณะพิเศษของจิต	๔๒
๓.๔	ลักษณะทั่วไปของจิต	๔๒
๓.๕	ปัญหาเรื่องที่อยู่ของจิต	๔๔
๓.๖	ปัญหาเรื่องจิตไม่มีรูปร่าง	๔๕
๓.๗	จิตไม่ใช่สมอง	๔๗
๓.๘	หน้าที่ของจิต	๕๐
๓.๙	รัศมีการทำหน้าที่ของจิต	๕๑
๓.๑๐	กระบวนการรับรู้ของจิต	๕๒
๓.๑๑	เมื่อสมองตาย จิตตายด้วยหรือไม่	๖๐
๓.๑๒	จิตกับกายต้องอาศัยกันหรือไม่	๖๔
๓.๑๓	จิตหรือกายเป็นตัวไปเกิด	๖๖
๓.๑๔	จิตเป็นตัวสั่งสมบุญและบาป	๖๖
๓.๑๕	จิตต้องมีการพัฒนา	๖๙
๓.๑๖	ลักษณะของจิตที่ควรเรียนรู้	๗๐
๓.๑๗	การพัฒนาจิตด้วยการฝึกสมาธิ	๗๒
๓.๑๘	การพัฒนาจิตด้วยการฝึกปัญญา	๘๑
๓.๑๙	สรุปท้ายบท	๘๖

บทที่ ๔	กรรม	๙๐
๔.๑	ความนำ	๙๑
๔.๒	ความหมายของกรรม	๙๑
๔.๓	ประเภทของกรรม	๙๑
๔.๔	กฎแห่งกรรม	๙๓
๔.๕	กรรมดีและกรรมชั่ว	๙๔
๔.๖	เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่ว	๙๕
๔.๗	การให้ผลของกรรม	๙๖
๔.๘	องค์ประกอบในการให้ผลของกรรมในระดับภายนอก	๙๗
๔.๙	ปัญหาเกี่ยวกับการให้ผลของกรรม	๑๐๐
๔.๑๐	ความหนักเบาและกาลเวลาในการให้ผลของกรรม	๑๐๓

๔.๑๑	กรรมนำไปเกิดใหม่	๑๐๕
๔.๑๒	หน้าที่ในการให้ผลของกรรม	๑๐๕
๔.๑๓	การหยุดให้ผลของกรรม	๑๐๖
๔.๑๔	กรรมทำให้ชีวิตคนแตกต่างกัน	๑๐๗
๔.๑๕	บุคคลสี่ประเภทซึ่งเกี่ยวข้องกับกรรมในอดีตและปัจจุบัน	๑๑๖
๔.๑๖	ความเชื่อที่ผิดหลักกรรม	๑๑๗
๔.๑๗	เพราะเหตุใด จึงไม่เชื่อเรื่องกรรม	๑๑๘
๔.๑๘	จะพิสูจน์กรรมได้อย่างไร	๑๑๙
๔.๑๙	กรรมละลายและทำลายได้อย่างไร	๑๒๒
๔.๒๐	สรุปท้ายบท	๑๒๔

บทที่ ๕ ความสุข

๕.๑	ความนำ	๑๒๘
๕.๒	ความหมายของความสุข	๑๒๙
๕.๓	ประเภทของความสุข	๑๒๙
๕.๔	ความสำคัญของความสุข	๑๓๐
๕.๕	ระดับของความสุข	๑๓๑
๕.๖	โทษของกาม	๑๓๓
๕.๗	ข้อบกพร่องของกาม	๑๓๔
๕.๘	เป้าหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต	๑๓๕
๕.๙	ทางสู่เป้าหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต	๑๓๖
๕.๑๐	ที่สุดของชีวิต	๑๓๘
๕.๑๑	สรุปท้ายบท	๑๓๙

บรรณานุกรม

๑๔๑

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑.๑	เปรียบเทียบพัฒนาการของชีวิตในครรภ์ตามหลักทางพระพุทธศาสนากับหลักทางวิทยาศาสตร์	๘
๑.๒	โลกธรรม ๘	๑๕
๓.๑	องค์ประกอบของกระบวนการรับรู้ของจิต	๔๖
๓.๒	ลักษณะอาการที่ต่างกัน	๔๘
๓.๓	ลักษณะอาการที่ขัดแย้งกัน	๔๘
๓.๔	ลักษณะอาการที่ต่างกัน	๔๘
๓.๕	ลักษณะอาการที่ขัดแย้งกัน	๔๘
๓.๖	ลักษณะของโรคที่ต่างกัน	๔๙
๓.๘	กระบวนการรับรู้ของจิต	๕๒
๔.๑	องค์ประกอบในการให้ผลของกรรมในระดับภายนอก	๙๗
๔.๒	กรรมย่อมให้ผลทั้งภายในและภายนอก	๑๐๑
๔.๓	ตัวอย่างเปรียบเทียบกฎแห่งกรรมกับกฎแห่งพืชพันธุ์	๑๐๒
๔.๔	ผลแห่งกรรมที่ทำให้บุคคลแตกต่างกัน	๑๑๓
๕.๑	วงจรแห่งชีวิต	๑๔๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๑.๑	พัฒนาการของชีวิตในครรภ์ตามหลักทางวิทยาศาสตร์	๗
๑.๒	วงจรแห่งชีวิต	๒๓
๑.๓	วงจรแห่งชีวิตในแง่ของสังสารวัฏ	๒๕
๓.๑	การทำหน้าที่ของจิต ๔ อย่าง คือ รู้สึก, จำ, คิด และรู้	๕๐
๓.๒	ความรู้ทางปัญจทวาร	๕๓
๓.๓	ความรู้ทางมนทวาร	๕๔
๓.๔	การรับรู้ของจิต (ผัสสะ)	๕๕
๓.๕	การรับรู้ของจิต (ผัสสะ) ซึ่งเป็นฐานและทางเดินให้แก่ เวทนา สัญญา และสังขาร	๕๕
๓.๖	ความรู้สึกลงทางประสาททั้งห้า	๕๖
๓.๗	ความรู้สึกลงทางสมอง	๕๖
๓.๘	การรับความรู้สึกทางสมอง (Brain)	๕๗
๓.๙	ธาตุ ๖ ของคนเรา	๖๕
๓.๑๐	องค์ประกอบของกำเนิดชีวิตมนุษย์ตามหลักทางพระพุทธศาสนา	๖๗
๓.๑๑	องค์ประกอบของกำเนิดชีวิตมนุษย์ตามหลักทางวิทยาศาสตร์	๖๗
๓.๑๒	โครโมโซมซึ่งประกอบด้วยยีน	๖๘
๓.๑๓	คำบูชาพระรัตนตรัย	๗๔
๓.๑๔	คำแผ่เมตตา	๗๕
๓.๑๕	วิธีนับลมหายใจเข้าออก	๗๕
๓.๑๖	คำแผ่กุศล	๗๖
๓.๑๗	คำแผ่เมตตาจิตโดยเจาะจง	๗๘
๓.๑๘	คำแผ่เมตตาจิตโดยไม่เจาะจง	๗๘
๓.๑๙	คำแผ่กรุณา	๗๙
๓.๒๐	คำแผ่เมตตา	๗๙
๓.๒๑	คำแผ่อุเบกขา	๘๐
๓.๒๒	ขั้นตอนของการฝึกปัญญา	๘๔
๔.๑	กฎแห่งกรรม	๙๓
๔.๒	พุทธศาสนสุภาษิตแสดงกฎแห่งกรรม	๑๐๑
๔.๓	สำนวนไทยที่มักได้ยินเมื่อพูดถึงบุคคลในครอบครัว	๑๐๗
๔.๔	บทประพันธ์ของสุนทรภู่	๑๐๗

๔.๕	สำนวนไทยที่สอดคล้องกับบทประพันธ์ของสุนทรภู่	๑๐๘
๔.๖	ความสัมพันธ์ระหว่างพันธกรรมกับสิ่งแวดล้อมในทางจิตวิทยา	๑๑๐
๔.๗	กระบวนการรับรู้	๑๑๑
๔.๘	ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมเก่ากับกรรมใหม่ในทางพระพุทธศาสนา	๑๑๒

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

๓.๑	ความรู้ทางใจ (มโนวิญญาณ) ซึ่งครอบคลุมถึงความรู้ทางปัญจทวาร
๓.๒	ความรู้สึทางสมองซึ่งครอบคลุมถึงความรู้สึทางประสาททั้งห้า
๓.๓	ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ของจิตกับการรับความรู้สึทางสมอง
๓.๔	สนามฝึกปัญญา

หน้า

๕๔
๕๗
๕๘
๘๔

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

(คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ บอก เล่ม/ข้อ/หน้า
คัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและปกรณ์พิเศษ บอกข้อ/หน้า หรือหน้า อย่างเดียว)

คัมภีร์พระไตรปิฎก

ขุ.จุ.	=	ขุททกนิกาย จูฬนิตเทส
ขุ.ธ.	=	ขุททกนิกาย ฌมมปท
ขุ.ปฎิ.	=	ขุททกนิกาย ปฏิสมภิทามคค
ขุ.สุ.	=	ขุททกนิกาย สุตตนิปาต
ขุ.อิติ.	=	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ที.ปา.	=	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ม.ม.	=	มชฌิมนิกาย มชฌิมปณณาสก
ม.อุ.	=	มชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก
ม.มู.	=	มชฌิมนิกาย มूलปณณาสก
วินย.	=	วินยปิฎก มหาวิงค
สํ.ข.	=	สํยัตตนิกาย ขนธวรรค
สํ.นิ.	=	สํยัตตนิกาย นินทานวรรค
สํ.ม.	=	สํยัตตนิกาย มหาวารวรรค
สํ.ส.	=	สํยัตตนิกาย สคาถวรรค
สํ.สพ.	=	สํยัตตนิกาย สฬายตนวรรค
อง.จตุกก.	=	องคตฺตรนิกาย จตุกกนิปาต
อง.ติก.	=	องคตฺตรนิกาย ติกนิปาต
อง.อฏฺฐก.	=	องคตฺตรนิกาย อฏฺฐกนิปาต
อภิ.วิ.	=	อภิธมมปิฎก วิงค
อภิ.สํ.	=	อภิธมมปิฎก ฌมสงคณิ

คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์พิเศษ

ฌมม.	=	ฌมมปทฎกฺกถา
มโน.	=	มโนรทปฺรณิ
สมนต.	=	สมนตปาสาทิกา
สารตถ.	=	สารตถปฺปกาสินี
อฏฺฐ.	=	อฏฺฐสาลินิ
อภิธมม.สง.	=	อภิธมมตถสงคท
วิสุทฺธิ.	=	วิสุทฺธิมคค

บทที่ ๑

ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับชีวิต

๑.๑ ความนำ

ทุกคนหรือเกือบทุกคน คงเคยได้ยินได้ฟัง, ได้พูด, ได้อ่าน, ได้เขียน, ได้เห็น และได้ใช้คำว่า “ชีวิต” กันมาแล้วทั้งนั้น และทุกคนรู้สึกหวังใยใน “ชีวิต” รักสุข เกลียดทุกข์ที่เกิดกับชีวิตของตน ไม่มีใครที่จะยอมให้ชีวิตของตนต้องทนทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็น คำว่า “ชีวิต” นี้ มีปรากฏอยู่ทั่วไป ทั้งในรูปของความรู้สึกนึกคิดของคนเรา ตั้งแต่ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ไม่ดีจนถึงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ดี และในรูปของตัวหนังสือ ตั้งแต่ในหนังสือการ์ตูนจนถึงหนังสือตำราแพทย์ หรือตั้งแต่หนังสือประเภทปลูกเร้ากิเลสตัณหาที่วางจำหน่ายตามแผงหนังสือทั่วไป จนถึงหนังสือธรรมะที่พระภิกษุสามเณรศึกษากันในวัดทั่วไป แต่คงมีน้อยคนนักที่จะหยุดความคิดฟุ้งซ่าน, ความทะเยอทะยานอยาก, ความเห็นแก่ตัว, ความริษยาผู้อื่น ฯลฯ และแล้วนึกคิดว่า “ชีวิต คืออะไร” หรือน้อยคนนักที่จะคิดวิเคราะห์ตามความเป็นจริงที่มีอยู่ (สภาวะ) ว่า “ชีวิต ประกอบด้วยอะไรบ้าง” จึงต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตด้วยกิเลส คือความอยาก (ตัณหา) และความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) จนก่อทุกข์สร้างปัญหาทั้งแก่ตนและผู้อื่นโดยไม่มีที่สิ้นสุด

ในบทแรกนี้ จะนำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเรื่องชีวิต ๑๗ ประเด็น ได้แก่ ๑) ความหมายของชีวิต ๒) กำเนิดชีวิตมนุษย์ ๓) จุดเริ่มต้นของชีวิต ๔) พัฒนาการของชีวิตในครรภ์ ๕) ชีวิตเกิดมาทำไม ๖) ตายแล้วเกิดหรือสูญ ๗) อะไรไปเกิด มาเกิด ๘) ธรรมชาติของชีวิต ๙) เส้นทางแห่งชีวิต ๑๐) ชีวิตกับโลกธรรม ๑๑) ชีวิตนี้เป็นที่รัก ๑๒) ชีวิตนี้มีปัญหา ๑๓) สาเหตุที่ชีวิตนี้มีปัญหา ๑๔) การแก้ปัญหาวินัย ๑๕) วิธีแก้ปัญหาวินัย ๑๖) วงจรแห่งชีวิต และ ๑๗) การทำลายวงจรแห่งชีวิต โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑.๒ ความหมายของชีวิต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔^๑ ได้ให้ความหมายของชีวิตว่า **ชีวิต** หมายถึง ความเป็นอยู่ ซึ่งตรงกันข้ามกับความตาย แต่ความหมายทางพระพุทธศาสนา **ชีวิต** หมายถึง ชั้น ๕ และชั้น ๕ นี้ สามารถแยกออกเป็นส่วนประกอบได้ ๕ อย่าง ดังนี้^๒

๑. **รูป** คือ ร่างกาย
๒. **เวทนา** คือ ความรู้สึกสุข, ทุกข์ หรือเฉย ๆ
๓. **สัญญา** คือ ความจำได้หมายรู้ เช่น จำคน, จำของ, จำสีขา, จำสีแดง เป็นต้น
๔. **สังขาร** คือ เครื่องปรุงของจิต ซึ่งปรุงแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ
๕. **วิญญาณ** คือ ความรู้แจ้งอารมณ์^๓

การมองชีวิตตามความหมายทางพระพุทธศาสนานี้ ก็คือการศึกษาชีวิตเชิงวิเคราะห์ โดยมุ่งให้เห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” หรือ “ตัวตน” นั้น เมื่อวิเคราะห์หรือแยกออกไปแล้ว ก็จะเป็นส่วนประกอบ ๕ ส่วนเหล่านี้ เท่านั้น ไม่มีสิ่งอื่นเหลืออยู่ที่จะมาเป็นตัวตนต่างหากได้ และแม้ชั้น ๕ เหล่านี้แต่ละอย่างก็มีอยู่เพียงในรูปที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน ไม่เป็นอิสระ ไม่มีโดยตัวของมันเอง ดังนั้นชั้น ๕ แต่ละอย่าง ๆ นั้น ก็ไม่ใช่ตัวตนอีกเช่นกัน และสิ่งที่เป็นตัวตนอยู่ต่างหากจากส่วนประกอบเหล่านี้ก็ไม่มี^๔ เมื่อมองเห็นเช่นนั้นแล้วก็จะถอนความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน (อัตตวาทุปาทาน) ได้ เมื่อถอนความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตนได้ ก็จะไม่เป็นทุกข์ และนับว่าเป็นการเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการตามคติทางพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ชั้น ๕ และชั้น ๕ นี้ สามารถแยกออกเป็นส่วนประกอบได้ ๕ อย่าง ได้แก่ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร และวิญญาณ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง, ๒๕๕๖), หน้า ๓๘๓.

^๒ การแบ่งชีวิตออกเป็นส่วนต่าง ๆ ๕ อย่าง ซึ่งเรียกว่า ชั้น ๕ นี้ เป็นแบบที่นิยมในพระสูตร และชั้น ๕ นี้ อาจย่อเป็น ๒ อย่าง คือ รูป คงเป็นรูป ส่วนเวทนา, สัญญา, สังขาร และวิญญาณ เป็นนาม อย่างไรก็ตาม ตามแนวพระอภิธรรม นิยมแบ่งชีวิตออกเป็น ๓ คือ จิต, เจตสิก และรูป ถ้าเทียบกับชั้น ๕ จิต = วิญญาณ (ชั้น), เจตสิก=เวทนา (ชั้น), สัญญา (ชั้น) และสังขาร (ชั้น), รูป = รูป (ชั้น)

^๓ คำว่า “อารมณ์” ในที่นี้ เป็นความหมายทางธรรม หมายถึง สิ่งที่ยึดรับรู้ ซึ่งได้แก่ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกาย) และธรรมารมณ์ (ความนึกคิดต่าง ๆ) ไม่ได้มีความหมายตามที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไปในภาษาไทย

^๔ ดู ส.ป. ๑๗/๔-๕, ๓๒-๓๓, ๑๙๙-๒๐๗, ๓๖๗/๓-๗, ๒๐-๒๓, ๑๓๔-๑๔๑.

๑.๓ กำเนิดชีวิตมนุษย์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เป็นวิทยาศาสตร์และเป็นศาสตร์ลึกซึ้ง ถ้าวัด การเกิดดับเป็นเรื่องของธรรมชาติ มีกฎเกณฑ์อยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธองค์ผู้รู้แจ้ง ทรงรู้ถึงเหตุและผลทั้งปวงของชีวิตยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์จะก้าวไปถึง พระพุทธองค์ทรงอธิบายว่า การเกิดและการดับ เป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยต่อกันเป็นขบวนการลูกโซ่ ตามที่ได้ทรงอธิบายไว้ในวงจรชีวิตคือ **ปฏิจจสมุปบาท** หรือที่เรียกว่า **อิทัปปัจจยตา** ซึ่งพระองค์ทรงอธิบายสั้น ๆ ว่า “*เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ*”^๕ มีการต่อเนื่องอย่างมีระเบียบตามธรรมชาติ

เมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีก่อน พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายถึงการเกิดของมนุษย์ตรงกับที่เราเรารู้ในปัจจุบันอย่างสอดคล้องกัน โดยทรงอธิบายไว้ว่า การเกิดของมนุษย์เป็นแบบ “**ขลาพุชะ**” คือเกิดในครรภ์ และคลอดเป็นตัวเช่นเดียวกับสัตว์บางชนิด เช่น โค, กระบือ, แมว เป็นต้น ซึ่งต่างจากสัตว์อื่น ๆ (อัมพชะ) ที่ออกมาเป็นไข่ก่อนแล้วจึงฟักออกมาเป็นตัว เช่น เป็ด, ไก่, นก เป็นต้น หรือต่างจากสัตว์ประเภทเกิดผุดเติบโตขึ้นทันที (โอปปาติกะ) ที่อาศัยอดีตกรรมอย่างเดียว เช่น พวงสัตว์นรก, เปรต, เทวดา, พรหม เป็นต้น^๖ และพระพุทธองค์ได้ตรัส (ในมหาตณหาสังขยสูตร) ถึงการที่มนุษย์ได้ก่อกำเนิดขึ้นในครรภ์มารดาว่า ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้^๗

๑. มารดามีระดู (มาตา อุดฺดินิ โหติ)
๒. มารดาบิदार่วมกัน (มาตาปิตโร สนิปิตตา โหนติ)
๓. มีสัตว์มาเกิด (คนุสสุโป ปจฺจุภฺภูติโต โหติ)

เมื่อมีองค์ประกอบ ๓ อย่างนี้ครบถ้วนแล้ว การตั้งครรภ์ก็ย่อมมีขึ้นได้ แต่ถ้าไม่พร้อมทั้ง ๓ อย่างนี้แล้ว การตั้งครรภ์ก็มีไม่ได้

คำว่า “**มารดามีระดู**” นั้น หมายถึง มารดามีไข่สุก และคำว่า “**มารดาบิदार่วมกัน**” หมายถึง การที่มารดาบิดาได้อยู่ร่วมกัน ร่วมประเวณีกัน หรือมีเพศสัมพันธ์กัน และมีการผสมกันระหว่างตัวอสุจิ (sperm) ของบิดา กับไข่ (ovum) ของมารดา ทั้งไข่และตัวอสุจินี้ เป็นส่วนของ “**รูป**” ซึ่งเป็นกรรมพันธุ์ที่ถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ ส่วนคำว่า “**มีสัตว์มาเกิด**” นั้น หมายถึง มีจิตจิต หรือจิตวิญญาณ (จิตดวงสุดท้ายในชาติเก่าของผู้ตาย) เคลื่อนมาปฏิสนธิ จึงเกิดเป็นปฏิสนธิวิญญานขึ้น และปฏิสนธิวิญญานนี้เอง เป็นจิตดวงแรก (ปฐมจิต) ที่เกิดในชาติใหม่ และจัดเป็นส่วนนามที่สืบทอดมาจากภพชาติก่อนโดยนำเอาบุญและบาปติดมาด้วย ฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว ผู้ที่เกิดมาก็มีแต่นามกับรูป ๒ อย่างนี้เท่านั้น

ในทางวิทยาศาสตร์ถือว่า กำเนิดชีวิตมนุษย์อยู่ที่เมื่อตัวอสุจิ (sperm) ของผู้เป็นบิดาเข้าไปผสมกับไข่ (ovum) ของผู้เป็นมารดา ทันทีที่การผสมกันระหว่างสองสิ่งนี้เริ่มต้นขึ้น ชีวิตหนึ่งก็อุบัติขึ้น

^๕ วินย. ๔/๑/๑; ส.นิ. ๑๖/๑/๑; อภิ.วิ. ๓๕/๒๗๔/๑๘๕.

^๖ ม.ม. ๑๒/๑๖๙/๑๔๗.

^๗ ม.ม. ๑๒/๑๖๙/๔๘๗.

เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องจิตวิญญาณเคลื่อนมาปฏิสนธินี้ เป็นเรื่องที่วิทยาศาสตร์ไม่เข้าใจ และศึกษาไม่ถึง ในปัจจุบันนี้ ทางแพทย์มีวิธีช่วยเหลือผู้ที่มีบุตรยาก โดยการนำเอาไข่จากรังไข่ของมารดามาเลี้ยงและผสมกับอสุจิของบิดา แล้วเลี้ยงต่อไปให้เป็นเซลล์ ๔-๘ เซลล์ แล้วจึงนำไปใส่ในมดลูกของมารดา ซึ่งอาจเกิดการตั้งครรภ์ขึ้น แต่ก็มีผลสำเร็จต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งวิทยาศาสตร์อธิบายเหตุผลที่ชัดเจนไม่ได้ แต่พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้อย่างลึกซึ้งว่า เหตุที่ไม่มีการเกิดแม้ว่าสิ่งอื่น ๆ จะพร้อม เพราะขาดจิตวิญญาณที่เคลื่อนเข้าไปปฏิสนธิในไข่ที่เจริญแล้ว ซึ่งในสภาพปกติกินเวลาประมาณ ๗ วัน ไข่ได้รับการผสมแล้ว

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ขาดหายไปของทางวิทยาศาสตร์ ก็คือเรื่องของจิตหรือวิญญาณนั่นเอง เมื่อคนหรือสัตว์โลกตาย จะมีจิต (ซึ่งยังมีกิเลส) ที่ออกจากกายของผู้ที่ตาย เรียกว่า จิตวิญญาณ และเมื่อจิตวิญญาณนี้เข้าสู่ไข่ที่ผสมแล้ว จะเป็นปฏิสนธิวิญญาณ และปฏิสนธิวิญญาณนี้ บางครั้งก็อยู่ได้ไม่นาน อาจหลุดออกไป ทำให้เกิดการแท้งขึ้น ชีวิตก็ไม่เกิดขึ้น ดังนั้น พ่อแม่ที่ไม่มีบุตร และพยายามทำทางด้านวิทยาศาสตร์แล้วทุกอย่าง สิ้นเงินทองไปมาก ก็ยังไม่สัมฤทธิ์ผล ก็ขอให้เข้าใจถึงคำอธิบายทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะช่วยปลอบประโลมใจไม่ให้ผิดหวังมากได้

กล่าวโดยสรุป ตามหลักทางพระพุทธศาสนา กำเนิดชีวิตของมนุษย์ ย่อมมีได้ เพราะอาศัยองค์ประกอบ ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) ไข่ของมารดา ๒) สเปิร์มของบิดา และ ๓) จิตจิต หรือจิตวิญญาณ ส่วนตามหลักวิทยาศาสตร์ กำเนิดชีวิตของมนุษย์ ย่อมมีได้ เพราะอาศัยองค์ประกอบ ๒ อย่าง ได้แก่ ๑) ไข่ของมารดา และ ๒) สเปิร์มของบิดา

๑.๔ จุดเริ่มต้นของชีวิต

การสืบพันธุ์เป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นพืช, สัตว์ หรือมนุษย์ เพื่อเป็นการดำรงชาติพันธุ์ของตนไว้ ซึ่งในสังคมของมนุษย์เรานั้นย่อมเกิดจากความรักใคร่กัน ยินยอมพร้อมใจกัน และเข้าใจซึ่งกันและกันของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เพื่อจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ซึ่งจะมีบุตรธิดาเกิดมาในภายหลัง เพื่อดำรงวงศ์ตระกูลของตนต่อไป มาถึงตรงจุดนี้ ถ้าตั้งคำถามว่า แล้วจุดเริ่มต้นของชีวิต เริ่มจากจุดไหน ก็อาจตอบได้ ดังนี้

๑.๔.๑ จุดเริ่มต้นของชีวิตตามหลักทางพระพุทธศาสนา อยู่ที่องค์ประกอบ ๓ ฝ่าย ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นในตอนที่เราพูดถึงกำเนิดชีวิตมนุษย์ ดังนี้^๔

๑. ฝ่ายมารดา มีไข่สุก
๒. ฝ่ายบิดา มีสเปิร์ม
๓. ฝ่ายจิตจิต หรือจิตวิญญาณ

^๔ ม.มู ๑๒/๔๕๒/๔๘๗.

ในอรรถกถาสารัตถ์ปกาสินี มีการอธิบายความถึงการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์มารดาตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรข้างต้นนั้น ดังนี้

ในสัปดาห์แรกแห่งการปฏิสนธินั้น เกิดเป็นกลลรูป คือ เป็นหยดน้ำใสเหมือนน้ำมันงา, ในสัปดาห์ที่ ๒ หลังจากกลลรูปได้เกิดเป็นอัมพุทรูปขึ้น มีลักษณะเป็นฟอง สีเหมือนน้ำล้างเนื้อ, ในสัปดาห์ที่ ๓ หลังจากอัมพุทรูป ก็ได้เกิดเป็นเปสิรูป ซึ่งมีลักษณะเหมือนชิ้นเนื้อที่เหลวๆ สีแดง, ในสัปดาห์ที่ ๔ หลังจากเปสิรูป ก็ได้เกิดเป็นฆนรูปขึ้น ซึ่งมีลักษณะเป็นก้อน มีสัณฐานเหมือนไข่ไก่, ในสัปดาห์ที่ ๕ หลังจากฆนรูป จึงได้เกิดเป็นปัญจสาขา คือ รูปนั้นงอกออกเป็น ๕ ปุ่ม คือ เป็น ศีรษะ ๑, มือ ๒, เท้า ๒ ต่อจากนั้น คือ ในระหว่างสัปดาห์ที่ ๙ ถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ ผม, ขน, เล็บ ก็ปรากฏขึ้น^{๑๒}

ส่วนในทางวิทยาศาสตร์ ได้อธิบายถึงพัฒนาการของทารกในครรภ์ของมารดาไว้ ดังนี้

หลังจากปฏิสนธิประมาณ ๑ วัน เซลล์ชีวิต (ซึ่งเกิดจากสเปิร์มกับไข่รวมกัน) จะเริ่มแบ่งตัวออกจากหนึ่งเซลล์ เป็น ๒ - ๔ - ๘ และเรื่อย ๆ ไปจนกระทั่งมีเซลล์มากขึ้น ขณะที่เซลล์ชีวิตขยายตัวอยู่นี้ มันก็จะเริ่มเคลื่อนที่ลงมาสู่ ยูทีรัส (uterus) หรือช่องฟัก โดยปกติการเดินทางจากจุดผสมมาสู่ยูทีรัสตัวนี้ จะกินเวลาประมาณ ๙ วัน

ระยะนี้ เป็นระยะที่เซลล์มีการแบ่งตัวไปในลักษณะเดียวกันหมด และแบ่งทุกทิศทาง ไม่ได้มีการแบ่งเฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ขณะนี้ชีวิตน้อยชีวิตนี้มีความกว้างคิดเส้นผ่าศูนย์กลางเพียง ๑ ใน ๕๐ นิ้ว เท่านั้นเอง เรียกระยะนี้ว่า โอวัม (ovum)

หลังจากระยะโอวัมไปอีกราว ๒ สัปดาห์ เซลล์ต่าง ๆ ที่ผลิตขึ้นมา เริ่มแบ่งส่วนซึ่งมีหน้าที่ต่างกันออกไป ระยะนี้มีชื่อเรียกว่า เอ็มบริโอ (embryo) ระยะนี้จะกินเวลาประมาณ ๖ สัปดาห์ และสิ้นสุดเมื่ออายุได้ ๒ เดือน

สองเดือนผ่านไป (เมื่อชีวิตย่างเข้าสู่เดือนที่ ๓) เซลล์ต่าง ๆ ก่อร่างเป็นรูปมนุษย์ เรียกระยะนี้ว่า ฟีตัส (fetus) หลังจากนั้นไป ชีวิตในครรภ์ก็จะค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นเวลาประมาณ ๙ เดือน (โดยปกติ) หรือ ๔๐ สัปดาห์ หรือ ๒๘๐ วัน จึงจะคลอดออกจากครรภ์ของมารดาสู่โลกภายนอก และเผชิญกับเรื่องราวต่าง ๆ ของโลกกันต่อไป^{๑๓}

จากพัฒนาการของชีวิตในครรภ์ตามหลักทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ อาจแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ดังแผนภาพที่ ๑.๑

^{๑๒} สารตถ. ๑/๓๕๑/๓๕๒.

^{๑๓} เดโช สวานานนท์, จิตวิทยาทั่วไป (ฉบับแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่), หน้า ๓๐.